

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (Україна),
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (Україна),
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (Україна),
Мозирський державний педагогічний університет імені І.П. Шамякіна (Білорусь),
Вірменський державний педагогічний університет імені Х. Абовяна (Вірменія),
Батумський державний університет імені Шота Руставелі (Грузія),
Телавський державний університет імені Якова Гогобашвілі (Грузія),
Куявсько-Поморська Вища Школа в Бидгощі (Польща)

МЕТОДОЛОГІЯ СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

за результатами XVI Міжнародної
науково-практичної конференції,
присвяченої 215-річчю заснування ХНПУ імені Г.С. Сковороди
(14–15 листопада 2019 р., м. Харків)

Харків
2019

М 54 Методологія сучасних наукових досліджень : збірник наукових праць
за результатами XVI Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 215-річчю
заснування ХНПУ імені Г. С. Сковороди (14–15 листопада 2019 р., м. Харків) / за заг. ред.
Ю. Д. Бойчука і К. А. Юр'євої — Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2019. — 253 с.

Мови видання: українська, англійська, білоруська, вірменська, грузинська, російська.

У збірці представлено результати актуальних наукових досліджень вчених – докторантів, викладачів, учителів, вихователів, аспірантів – учасників XVI Міжнародної науково-практичної конференції «Методологія сучасних наукових досліджень», присвяченої 215-річчю заснування ХНПУ імені Г.С. Сковороди (Харків, 14–15 листопада 2019 р.) з України, Білорусі, Вірменії, Грузії.

Для наукових працівників, викладачів вищих навчальних закладів, учителів, вихователів, здобувачів вищої освіти. Може використовуватись у навчальному процесі на всіх рівнях вищої освіти.

Усі статті пройшли рецензування, зберігають авторську редакцію. Всю відповідальність за зміст несуть автори.

Редакційна колегія:

Бойчук Ю. — головний редактор, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, проректор з наукової роботи ХНПУ імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)

Болбас В. — доктор педагогічних наук, професор Закладу освіти «Мозирський державний педагогічний університет імені І. П. Шамякіна» (Мозир, Білорусь)

Гарібашвілі М. — доктор педагогічних наук, професор, Спікер Представницької ради Телавського державного університету імені Якова Гогобашвілі (Телаві, Грузія)

Гіоргадзе Н. — доктор філологічних наук, асоційований професор, завідувач департаменту грузинської мови Телавського державного університету імені Якова Гогобашвілі (Телаві, Грузія)

Даллакян А. — кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної педагогіки і методик Вірменського державного педагогічного університету ім. Х. Абовяна (Єреван, Вірменія)

Джибашвілі О. — кандидат історичних наук, доцент старший науковий співробітник департаменту історії та археології Інституту Ніко Бердзешвілі, Батумський державний університет імені Шота Руставелі (Батумі, Грузія)

Карапетян В. — доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної педагогіки та методик Вірменського державного педагогічного університету ім. Х. Абовяна (Єреван, Вірменія)

Криштоф С. — заступник головного редактора, кандидат педагогічних наук, директор Департаменту атестації кадрів вищої кваліфікації МОН України (Київ, Україна)

Мосіашвілі А. — доктор історичних наук, асоційований професор, проректор Телавського державного університету імені Якова Гогобашвілі (Телаві, Грузія)

Нахуцрішвілі Н. — кандидат педагогічних наук, професор кафедри педагогічних наук Телавського державного університету імені Якова Гогобашвілі (Телаві, Грузія)

Палієва Т. — кандидат педагогічних наук, доцент, проректор з наукової роботи Закладу освіти «Мозирський державний педагогічний університет імені І. П. Шамякіна» (Мозир, Білорусь)

Саргсян А. — кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної педагогіки і методик Вірменського державного педагогічного університету ім. Х. Абовяна (Єреван, Вірменія)

Башкір О. — доктор педагогічних наук, доцент професор кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи, голова ради молодих учених ХНПУ імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)

Трубчанінов М. — кандидат історичних наук, доцент, начальник наукової частини ХНПУ імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)

Шоповалова О. — начальник редакційно-видавничого відділу ХНПУ імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)

Юр'єва К. — доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри теорії і технологій дошкільної освіти та мистецьких дисциплін ХНПУ імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)

Янкович О. — доктор педагогічних наук, професор факультету суспільно-філологічних наук Куявсько-Поморської Вищої Школи (Бидгощ, Польща)

© Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 2019

© Автори

ВИКОРИСТАННЯ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВИХ СТАНІВ ЯК МЕТОДІВ ОПАНУВАННЯ СПІВАЦЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ СТУДЕНТАМИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ «ДОШКІЛЬНА ОСВІТА»

В умовах сьогодення важливим є розв'язання низки невідкладних проблем, зокрема, підвищення загального науково-теоретичного й музично-педагогічного рівнів викладання музичних дисциплін, які забезпечують вокально-фахову готовність випускників закладів педагогічної освіти до професійної практичної діяльності. У зв'язку з цим зростає роль підготовки студента, яка здійснюється, зокрема у межах індивідуальних занять з постановки голосу.

Вокальне мистецтво залишається одним з тих мистецтв, яке має величезний вплив на суспільство. Спів супроводжує людину протягом життя: колискова матері, мультиплікаційні та художні фільми з улюбленими персонажами та піснями. Музичний смак формують та розвивають батьки, надалі дитячий садок, школа, і згодом сама особистість вирішує, що вона буде слухати і що співати.

У кожному з цих періодів метою викладача вокалу стає виховання естетичного смаку учня або студента.

Співацьку підготовку студент здобуває під час опанування циклу музичних навчальних дисциплін, на заняттях у хоровому класі, під час викладання методик основ музичного виховання, але основи співацьких знань та вмінь закладаються все ж таки під час індивідуальних занять з постановки голосу. На основі класичного співу й поряд з ним з'являються орієнтації на вивчення «позаакадемічного» вокалу, коли студенти опанують майстерність співу народних, дитячих та сучасних українських пісень.

Вокальне мистецтво протягом всієї історії розвитку художньої культури залишається предметом дослідження науковців і педагогів. Теоретичним основам методики викладання вокалу присвятили свої праці Д. Аспелунд, П. Голубев, Л. Дмитриєва, Д. Євтушенко, А. Зданович, В. Мордвинов, П. Органов, С. Юдина та інші.

Сьогодні важливим питанням професійної підготовки студентів закладів вищої педагогічної освіти є не тільки підготовка висококваліфікованих фахівців, а й

максимальний розвиток голосових і художньо-виконавських даних студентів, ліквідація недоліків голосоутворення.

До індивідуального репертуару кожного студента слід добирати твори різного характеру, стилю, виховуючи в молодих людей духовність, естетичний смак, почуття патріотизму, поваги до людей старшого віку, любові до дітей, природи й до своєї праці. У своїй роботі зі студентами факультету дошкільної освіти ми акцентуємо увагу на деяких дидактичних принципах:

- сполученню та взаємозв'язку навчального й виховного процесів;
- поступовості й послідовності в навчанні;
- індивідуальному підходу;
- єдності технічного й художнього розвитку.

Пропонуємо розглянути емоційно-вольовий стан студента як особистісне надбання під час занять з вокалу, яке пронизує внутрішнє почуттєве «Я» позитивними переживаннями, мотивами до успішної співпраці між студентом та викладачем, забезпечення приємного спілкування від спільної роботи над музичним твором. Внутрішній емоційно-вольовий стан втілюється не тільки в музичному образі, а й у зовнішніх діях, зокрема в посмішці, гарних манерах поведінки і спілкування під час занять, готовності до позитивної діяльності, спрямованої на досягнення спільної мети.

Співацький процес – це процес творчий, і, як будь-яка творча справа, звісно, потребує багатогранності, різноманітності, вічного пошуку нового, досконалого, своєрідного в її опануванні. Кожен студент неповторний як індивідуум не тільки з анатомічно-фізіологічного боку, але й з боку психологічних якостей. Наприклад, один студент може бути енергійним, вольовим, цілеспрямованим, фанатично відданим навчанню. Маючи незначні голосові дані й природні здібності, він може досягти певних успіхів.

У той же час інший студент, ледачий, легковажний, слабкий фізично й духовно, маючи яскравий голос, навряд чи може розраховувати на успіх. Постановка голосу – це сукупність засобів впливу на голосовий апарат у необхідному напрямі з метою усунення недоліків, які наявні у співі студента.

У співацькому процесі беруть участь різні органи чуття, і це знайшло своєрідне відображення в практиці вокального навчання та його термінології. Образність та емоційність вокальної термінології буде зрозуміло, якщо врахувати, що музика (включно зі співом як її складником) є засобом висловлювання емоційного стану людини, передачі її емоцій іншим людям. Оскільки вербальні характеристики почуттів надзвичайно складні та неточні, для їх визначення доводиться запозичувати дефініції не тільки зі слухової, а й тактильної, зорової, нюхової і навіть смакової сфер.

Найчастіше використовуються зорові образи та порівняння. Так, про тембр голосу кажуть: «яскравий», «блискучий», «прозорий», «світлий», «темний», «білий», «сріблястий», «сонячний», «матовий», «тьмяний» та ін., характеризуючи звук епітетами

якості. Трохи інший, але також візуальний характер мають епітети: «округлий», «плаский», «вузький», «широкий» тощо.

Такі визначення як «м'який», «жорсткий», «густий», «сухий», «ватяний» тощо спираються переважно на чуття дотику, а «смачний», «ароматний», «м'ясистий», «масляний», «солодкий», «гіркий» – на смакові відчуття та нюх. Часто визначення спираються безпосередньо на емоції – «веселий», «сумний», «радісний», «зухвалий», «щирий», «глузливий», «роздратований» тощо.

Загалом усі ці визначення надають слуховим враженням емоційного забарвлення, полегшуючи сприймання якостей звуку співацького голосу та емоційно-образного змісту, навіть якщо твір виконується незнайомою мовою.

Однією із найбільш важливих і першочергових проблем у роботі зі студентами першого курсу є робота над «звільненням» голосового апарату, тобто м'язів шії, плечей, обличчя тощо. Майже всі співаки-початківці, особливо ті, які не мали вокальної підготовки і навичок звукоутворення, співають затиснутим горлом, напружують плечі, руки, обличчя, а то й увесь торс. Правильне співацьке дихання сприяє звільненню м'язів голосового апарату й усього тіла взагалі. Тому на перших заняттях студенту слід пояснити значення «звільнення» голосу.

Співацький процес – це процес вдиху й видиху під час звукоутворення. Змикання голосових зв'язок відбувається під тиском повітряного струму. Якість звука цілком залежить від тиску повітря на голосові зв'язки. Цей тиск може бути слабким або навпаки дуже сильним.

У першому випадку голос буде звучати мляво, тихо, без тембрального забарвлення, із сипотою й гугнявістю. Про такий спів говорять, що «звук не на опорі». У другому випадку звучання голосу різке, дуже напружене. Це звучання характеризують як «форсоване» (перетиснуте).

Викладачі-вокалісти часто вживають на заняттях з постановки голосу емоційно-образні характеристики прийомів, які використовуються в навчанні співу. Так, з метою формування «польотності» звуку, тобто розвитку високої співацької форманти (ВCF), учневі пропонуються візуально уявити, що його голос має подолати велику відстань без збільшення сили звуку.

Цікавим з цього приводу є приклад, коли погода на вулиці похмура, іде дощ, і раптом крізь хмари пробився промінь сонця. Викладач пропонує студенту, щоб він «спрямував звук за променем так, щоб його почули на Сонці!» Безумовно, не для всіх студентів цей приклад є дієвим, але він яскраво ілюструє виняткові можливості методу емоційно-вольового стану.

Хочу зазначити, що багато викладачів співу, зокрема, професор Київської консерваторії О. Муравйова, пропонували учням, якщо вони відчували труднощі із співацьким диханням, «вдихнути аромат дивної чарівної троянди», або «аромат улюблених парфумів». Цей прийом був ефективнішим за точні вказівки, коли людина,

вдихаючи, відчуває приємний аромат, органи дихання активізуються, рефлекторно готуючись до чітко координованої продуктивної роботи. Те саме стосується непрямих прийомів керування положенням гортані, роботою голосових складок тощо.

Емоційно-образних висловів дуже багато майже в кожного викладача, тому описати їх навіть у загальному вигляді просто неможливо. Проте, використовувати ці прийоми без «перекладу» мовою наукових знань, без виокремлення корисних та ефективних, недоцільно. Серед емоційно-образних рекомендацій трапляються такі, які межують з безглуздям, проте це не означає, що їх слід відкидати без належної уваги, не намагаючись зрозуміти та пояснити, по суті, з позицій анатомії, акустики, біофізики, фізіології та психології.

Безумовно, необхідно прагнути, щоб студент зрозумів емоційно-образні висловлювання реально, як своєрідні художні моделі фонаційного процесу, а не як науково обґрунтовані достовірні відомості про нього.

Для студентів можна пропонувати дібрати з літератури й практики приклади емоційно-образних визначень якості голосу, пов'язаних з дотиковими, зоровими, нюховими, смаковими відчуттями. Варіантом цієї роботи може бути реферування книг О. Костюка, де емоційний лексикон уже згруповано. Більш складним завданням є емоційно-образні визначення голосів відомих співаків народного плану.

Складні характеристики порівнюються, визначається спільне й відмінне в них, установлюються причини розбіжностей. Найвищим рівнем роботи в цьому напрямі є спроба дати наукове обґрунтування емоційно-образних визначень, які використовуються на заняттях, наприклад, «посилати звук у маску».

У своїй роботі ми звертаємося за допомогою до уяви студента, коли дуже корисні різноманітні порівняння, алегоричні висловлювання, наприклад: «Натягни піднебіння, як купол парашута», «звук ллється, наче густий мед, згори донизу», «нижні ребра розтягнуті, як еспандер», «слово наколюй, наче на шпагу» та багато інших алегорій, які доводиться чути від педагогів-вокалістів.

Зазначимо, коли у студента закріплюються початкові вокальні навички, рекомендується залучати їх до самостійної роботи над голосом і вивченням репертуару. Самостійна робота має велике значення для виховання й усвідомленого ставлення до співу, закріплення знань і навичок, отриманих під час занять у класі. Із цією метою слід давати студентам домашні завдання, виконання яких має систематично перевірятися викладачем.

Слід підкреслити, що склад студентів неоднорідний за голосовими даними та вокальною підготовкою. У багатьох студентів є суттєві недоліки голосоутворення і в процесі навчання виникають деякі ускладнення. Це пояснює необхідність індивідуального підходу до кожного з них, оскільки студенти мають різні рівні обдарованості, музичного розвитку й спеціальної музично-педагогічної підготовки, але поступове введення різних методів вокального розвитку допоможе в подоланні

труднощів і посприяє впевненим крокам початківців до оволодіння співацькою майстерністю.

Таким чином, дуже важливо і нелегко для викладача визначити, за яких обставин використовувати той чи інший метод на заняттях з вокалу, і в цьому криється покликання педагога. І там, де воно є, – там є успіхи студентів, високі показники в навчанні та їх досвід у майбутній практичній діяльності.

Література

1. Бакай С. Ю. Деякі аспекти опанування співацькою майстерністю студентів педагогічного закладу : Методичні рекомендації для студентів і викладачів навчальних закладів. Харків : Вид-во ФОП «ЛотохМГ», 2019. 70 с.
2. Мурзай Г. М. Методика викладання вокалу : навч.-метод. посіб. для магістрантів спец. «Музична педагогіка і виховання». Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. 178 с.